

С(кар) 2

Б 18

Карачаев. 840

Кьай- даса, джа- ным?

Баичораланы
Зоя

Байчораланы
Зоя

Байдаса,
Джа-
ным?

ПЬЕСАЛА

Ставрополь китаб издательство

Черкесск
1967

ДЖАЗЫУ

Бир алы пьеса

Ойнагъанла:

Пачахан — колхозчу тиширыу, 55 джылда.

Борис — аны джашы, 24 джылда.

Разият — ийнек саууучу къыз, 23 джылда.

Хапсат — кийим тигиучю, 45 джылда.

Рамазан — Борисни тенги, 24 джылда.

Ляля—Пачаханна къарнашындан туугъан, 11 джылда.

Биринчи кёрюню

Биченни кёзююу заман. Борис биченден къайтыб юйлерине бара, арлакъда селешген тауушла эшитиб, бир джанына къарайды.

Борис. Разиятха къара... Разият!.. *(Разият таба тебрсенлей, юсюнде кийимлерине кёзю джетиб, туракълайды, алай а къайтыргъа кечди — Разият аллына чыгъады.)*

Разият. Къайдан чыкъдынг?!

Борис. Сен къайдан чыкъдынг?.. *(Ким бла селешгенин сынагъанча, бусагъатда Разият келген джаны таба къарайды.)*

Разият. Джангы парторгубузду... Ангылагъан джашды...

Борис (*къарагъан джеринден кёзлерин айыралмай.*) Болур.

Разият. Борис...

Борис. Не дейсе?

Разият. Къалайды бичен джыйыу?

Борис. (*соруууна джууаб къайтармай.*) Сау джыл болду мен сени кёрмегенли...

Разият. Джыл болмаса да бир ай арадан кетди.

Борис. Ант этдир, ол ай манга джыл кирик кёрюндю.

Разият. Ким терсди?

Борис. Мен. Хар заманда да терслик мендеди.

Разият. Аны билгенинг да игиди.

Борис. Разият, тамбла шахаргъа барыишинг джокъмуду?

Разият. Нек дейсе?

Борис. Къалай ангылатсын адам...

Разият. Къалай айтсанг да ангыларыкъма. (*Борисни джунчугъанына суююмлю къарайды.*)

Борис. (*Разиятны ышаргъанын кёрюб андан да бек джунчуйду.*) Экзамен берирге барама.

Разият. Энтда бермей турамыса?

Борис. Ант этдир, бошамай тургъанма.

Разият. (*бир кесек тынгылаб туруб.*) Мен эртде тындыргъанма.

Борис. Аман джигитсе: сют берлик бор-

чунгу эден алгъа сен толтур, экзаменлени—
сен бер...

Разият. **Этиллик ишни артха салыб**, ани сагъышын этген неден да кыйынды.

Борис. Ол айтханынг да тюздю.

Разият. Тамбла райсоветни сессиясында боллукъма.

Борис. Сора шахардан келе кыйытырма!.. Парторг а... Ол да барлыкъмыды?

Разият. Огъай.

Борис. Кел, Разият, экибиз да бир джары кетейик.

Разият. Кыйры?

Борис. Кыйры суйсенг, ары: Уралгъа, Целинагъа, Северге! Суйсенг, Узакъ Востокга.

Разият. *(төгерекеге къарайды, табигъат тауушлагъа тынгылайды. Шоркъа сууланы шуулдагъанлары, терек чапракъланы шыбырдагъанлары, чыпчыкъланы джырлагъанлары, анда-санда къуш тауушу джыр макъам да эшитиледи)*. Кетиб нек кетебиз, Борис?

Борис. Алайды, алай...

Разият. Огъесе кеси къарыуунга ышанмаймы айтаса? *(Борис тынгылайды)*. Насыб адамны кесини къолундады... *(Бир джанларындан Рамазан чыгъады)*.

Рамазан. Къара былагъа... Кимледиле деб турама... Салам алейкум!

Борис. Алейкум ассалам. *(Къол тутушадыла)*.

Рамазан. Алан, мени таныгъанла бар-

дыла, саууму-шаууму билдире турайым, деген акъыл джокъмуду сенде?

Борис. Ким айтса да сен айтма: алты чархлы броневигинг туюбюнгде, кел да кёр.

Рамазан. Сени ючюн ёлгеним джокъду, Разият ючюн къайгырыб айтама, ансы...

Разият. Хо, хариб...

Рамазан. Алай тюлмюдю, сенден аман джашма деб турмайма.

Борис. Не айтханлыгынгды?

Рамазан. Сенича сандырай турмам, машинамы сют фермасына келтирдим, къондурдум къатыма, табсанг ызымы, джигитсе. (*Разият кюледу*).

Борис. Кёрдюнг халал тенгни джюрегин.

Разият. (*сагъатына кёз джетдире*). Кечикдим, сау къалыгъыз.

Рамазан. Къайры, тохта!

Разият. Тубербиз энтда. Джыйылыуда селеширге керексе дегендиле да, сорайым менден изленген не эсе да.

Борисни санга аманат этеме! (*Кетеди*).

Рамазан. Разият, сени суюе болур деб ишек эте эдим, сен аны деб а джети джукълаб акъылымда джокъ эди...

Борис. Къойчу ыртны... (*Разиятны ызындан къарайды*).

Рамазан. Оллахий...

Борис. Къарачы, парторг биягъы аллына чыкъды.

Рамазан. Кёреме.

Борис. Экибизге да Кёгалалай джыр айтыб анга къачыб да бир оюн этмеге эди.

Рамазан. Санга суймеклигин билмесем,
хо дер эдим.

Борис. Къой хыртны дегенмеми...

Рамазан. Оллахий, билляхий...

Борис. Айтдырмай къоймай эсенг, мен да сюеме.. Биченлик сыртны къыйырындан кирсем, гокка хансла Разиятча кёрюнюб, къолум тутмайды чалкъыны... Бу тереклени бизни класс орнатханды. Разият орнатхан тереклени бюгюн да таныйма... Къайдан ангылатайым санга...

Рамазан. Ыхы, киши алай да бир сёлешеди...

Борис. Ой, сени огъесе...

Рамазан. Энди огъары аякъгъа мингенсе, ишни созма. Сыртда, къолда айлана эсенг да, къызны туурасында айлан. Алай тюлмюдю, къайсы парторг болса да алыр ва кетер. (*Борис Разият кетген джанына къарайды*), Хомух болма!.. Къайрыса бусагъатда?

Борис. Юйге, сыртдан келе турама. Эртденбла шахаргъа барлыкъма.

Рамазан. Председателибиз тенгиз джагъасына солургъа барады, сени да ала барырбыз.

Борис. Сабан, бичен джыйылгъан кёзюуге къарабмы тура эди, тенгизге барыргъа. Барыгъыз, бармайма сизни бла.

Рамазан. Биздегича, аз джерде аз тамада джокъду, барыны сагъышын этсенг, алыныб да къалырса...

Борис. Мен алынмай аланы алындырсам а?

Рамазан. Э-эй, дорогой, аланы алындырыгъа уа акъыл керекди, сенде уа акъыл мало, не хватает. Эртденнге хазыр бол.

Борис. Тохта былай этейик: сен мени ары элтме да, ызынга келе къайт, Разиятны ала келирбиз.

Рамазан. Бек ашхы!..

Д ж а б ы у

Экинчи кёрюню

Борисни юйю. Джарагъан диван, шифоньер, орундукъланы къатларында тебсичик, гитче шиндикчикле, кюбюрле, къабыргъада кюйюзле, кюзгю кёрюнедиле. Пачахан урчукъ ийире. Ляля да джун тарай турадыла.

П а ч а х а н Джай да тауусулду. Джашчыкъгъа эки чындай этиб кийдиралсам... Эркишини аякълары сууукъ болса, неге джарайды... Тюбеген адамы анасыча къайгъысын этсе уа... Аллахи, бети болган юдегиден чыкъгъан тиширыу болса, бир да къуруса да этилген неяхиы къачын кёрюр: «юйюмде адамым» деб, къарнын ач, юсюн сууукъ этмез. Ляля, тарагъанынг боллукъду... Иги джанымча къарнашыма бир письмо джазчы. Къагъыт, къалам, столну яшигинде болурла...

Ляля. Бусагъат... (Джюн таракъны кѳююб, карандаш, кѳагъыт алыб, стол джанына джарашады).

П а ч а х а н. Болдунгму?

Ляля. Хо...

П а ч а х а н. Джаз... Багъалы къарнашым...

Л я л я (джазады ...къарнашым...

П а ч а х а н... тансыкълыкъ саламымы ал... Джаздынгмы?

Л я л я. Джаздым.

П а ч а х а н. ...Эли басхан сау джерим джокъду; къарантхам кымылдаб, гырджын къоратхандан башха хайырым кълалмагъанды. Кѳрюр кюнюбюзден, кѳрмез кюнюбюз кѳбдю... Сенден тилерим...

Л я л я. Асыры дженгил айтаса.

П а ч а х а н. Ия,.. «Сенден тилерим» дедингми?.. Келиб Борисни бир джама. Сиз джанында ким барды? Бизде да барды ашхы да, бай да,... Сенсиз, былай деб, оноу этелмейме, аллынга къараб турлукъма...

Л я л я. ...аллынга къараб турлукъма...

П а ч а х а н. ...Борис джашды. Джашаудан хапары джокъду. Мени самаркъаулайды да турады. Къул, ѳзден, берне, кыыз къачырыу кълалгъандыла, ораза, къурман меджисуу адетледиле — не айтады, не сѳлешеди. Бусагъатда джетген тѳлюге тилингими алдыраласа. Разият деб бир кыыз джашчыкъны ызындан тюшгенди. Ийнек саууучу болуб ишлеген хапары чыгъады...»

Л я л я. Коммунист урунууну ударниги

Разиятха айта болурмуса? Ол бизни пионер сборгъа да келген эди.

П а ч а х а н. Қъайдан билейим. Джерни башы Разиятладан толгъанды.

Л я л я. Ой, ол бир иги кызды. Кеси уа бир да бир ариуду...

П а ч а х а н. Санга оноу этдирирге унутуб турама, джаншама да, джаз... Ишлеген да, окъугъан да этиб; юйюне, мюлкюне къачан къарай эсе да. Джашны ызындан къуууб айланган, бизге джарармы? Қъайтарыб тилейме кел! Джаздынгмы?. Да боллукъ болур. Айтырыбызны айтдыкъ, дженгил келге эди ансы... *(Пачахан адреси болгъан кочвертни алыб келиб, Лялягъа береди), Элт да, почтагъа ат да кел, — (Ляля адресни джазанды).* Хапсат хадауус да къайда къалды эсе да. Джашчыкъ дыф демезча бир келинлик табайым деб кетген эди... Письмону кишиге кѳргюзтме.

Л я л я. Нек?

П а ч а х а н. Гитчесе, ангылаяллыкъ тюлесе... *(Хапсат киреди. Бу, адам ортасы болгъан, юсюнде джарагъан дарий чепкени, башында шарфы бла, келбетли, таукел, ауузлу тиширыуду).*

Х а п с а т. Қолхозну парторгу аллымы алгъанды да, ычхыналмай кюнюм кюн орта болду да къалды. Кѳзлери чыгъарыкъны кѳзюне илингенме да, джашауну татыуун алгъынчы тохтаймы билликди.

П а ч а х а н. (Лялягъа). Бар, кызым, кеч этме... (Хапсатха). Бери ёт...

Х а п с а т. (олтура келиб, эниклеген ауазы бла). Джолдаш Чохалаева, мындан ары къалай джашар муратыгъыз барды деб, кёрге эдинг аны.

П а ч а х а н. Анда аны не иши барды?

Х а п с а т. Иши болургъа да болур, алай а бу тамадаланы манга бир къаныгъыу адетлери барды. «Джокъду хатабыз. Кимден аман джашайбыз, — дедим, — Ол огъай, телевизор да алгъанбыз».

П а ч а х а н. Хо, джаным, элде айтылыб тургъан бир юйсе.

Х а п с а т. «Сиз, — Сиз деб, манга айтады да, — сиз алапат заманны джетишимлеринде зауукъланыб джашагъанлыкъгъа, къарыусуз ангылы, къарангы адамсыз деб...

П а ч а х а н. Не айтханлыгъыды?

Х а п с а т. Колхозда ишлемейсе дегенлиги. Айхай, саулугъум болса уа. Джашчыкъ дуниягъа джаратылгъан кюнден бери сюек саулукъ кетгенди менден.

П а ч а х а н. Хо, хариб... Аллаи къыйынлыкъдан бир насыблы сау къалады. «Джюклю къатынны бир аягъы кёрде» дейдиле. Уялма да хапарынгы ангылат.

Х а п с а т. Ангылатыргъа кюрешдим, справкамы да кёргюздюм.

П а ч а х а н. Не айтды да?..

Х а п с а т. Болджалы озгъанды, юч джыл толду. Не аурууунг болгъаны да джа-

зылмагъанды, справкада кюнню кѣлтюрал-майса дейди.

П а ч а х а н. Енге не керекди?

Х а п с а т. Табды анга да сѣз. «Фермагъа бар. Анда салкъынды»...

П а ч а х а н. Флягаланы кѣлтюреме деб энтда кесинги бир аурутсанг.

Х а п с а т. Бир зат къулагъына кирмейди. Комиссияны иербиз да ала айтханнга кѣре атларбыз, — деди да къойду. Башым къалгъанды палахха.

П а ч а х а н. Ол тилекчигим бла уа не болдунг?

Х а п с а т. Джангы справка табыб берсем тохтар эдиле.

П а ч а х а н. Дохдурбузгъа бар...

Х а п с а т. Бизники берген къагъыт жарарыкъ тюлдю дейдиле.

П а ч а х а н. Джарарыкъ тюл эсе, ол быдырлыны бир уллу юйге чончайтыб къаныбызны нек ичиртесе десенг а.

Х а п с а т. Джангыз дохдур къол салгъан азлыкъ этеди...

П а ч а х а н. Бир бла экини не башхасы барды?

Х а п с а т. Илингенлигиди, къалай англамайса... уру къазыб кюрешеди. Қайдам, кеси тюшюб да къалмагъа эди.

П а ч а х а н. Джаш башы бла кѣремисе аны.

Х а п с а т. Қайгъыгъа салды къайгъылыкъ боллукъ районнга барыргъа керекди.

П а ч а х а н. Қыйнама джюрегинги, сен

амал табханлай табха эдим излегеними.
Аманатчыгъым бла не болдунг?

Хапсат. Къайдам, мен аллына барлыкъ адам да мунуча бир болуб хомпачха миндириб иймесе...

Пачахан. Сен справка табханлай табсынла ёлгенле джандетни. Шахаргъа огъуна салыб барчы.

Хапсат. Хо, тоба... Астооприлла бусагъатха дерн ол акъылны башыма келмегенине бир къара... Базарчы улуну татлы тенги шахарда уллу къуллукъчуду. Аны къолундан келмезлик джокъду.

Пачахан. Иги болду да... Бизге келинлик бла уа не болдунг, табдынгмы?

Хапсат. Табдым, табмая...

Пачахан. Кимди, къайданды? Рысхыджукъ джюрютгенлери къалайды?

Хапсат. Ол парторг киби акъылымы алгъанды да... Разият бир джанындан чыкъмаса, джаншай-джаншай къара кечеге къоярыкъ эди... Айландым, Пачахан, Джылкычы къонуш, Гюрюлдеуюк къоймай... Къызла бардыла... *(Пачахан къатына джууукъ чёгеди)*. Тирменчи Сосуранны, почтаны тамадасы. Пачаны, мал дохдур Баталны къызлары бек асылу къызла кёрюнедиле.

Пачахан. Сора уа?

Хапсат. Сосуранны къызы, джаным, чырайлы, адамны къачын туга билген инсанчыкъ... ауузунгдан тюшген сёзню джерге тюшюрлюк тюлдю отха суугъа да хазырды.

П а ч а х а н. Ах, бизге аллай насыб къай-
да!

Х а п с а т. Рысхы дегенде уа...

П а ч а х а н. Атасы—тирменчиди да...

Х а п с а т. Алай а не келсин, анасыны
къатышы барды.

П а ч а х а н. Огъай сора.. Джангыз бала-
сына бир ёзден табмады, деген сёз неге ке-
рекди манга?

Х а п с а т. Алайды, алай... Пачаны кызы
да иги кыыз, кеси да учитель. Ай сайын ма
былай бюклеб, онбеш тюенни юйлерине
алыб келеди.

П а ч а х а н. (*кёзлери джанды*). Иги кё-
реем, да джашауу: кюндюз дерс, кече да лек-
цияла.

Х а п с а т. Иги эди... Алай а тышындады
деб, докладла этиб кюрешеди.

П а ч а х а н. Ол ауаз бериучю болуб,
джашчыкъ да тынгылай туруб, аны сёзюнден
чыкъмай къалыр да?..

Х а п с а т. Мен кьоркъгъан да олду.

П а ч а х а н. Къой, джаным, къой, ачха-
сы да керек тюл, башы да керек тюл.

Х а п с а т. Баталлары рысхы да джю-
рютедиле, кыызлары да бек алапат кызды,
а не келсин, ол бир кыызлары киштикчик-
ча бурну пшукъ айланыб тургъан бир аман
дунганлыгъа баргъанды да къалгъанды.

П а ч а х а н. Эшитгенме... ичи джарыл-
лыкъ джети атагъа дери джарлы тукъумгъа
къара кюлтюм салгъанды да къойгъанды.

Х а п с а т. Барды бир кыыз...

П а ч а х а н. Кимди?

Х а п с а т. Айтыб несин айтайым...

П а ч а х а н. Кимди?...

Х а п с а т. Тал чыбыкча бюгюле, дуня-
гъа нюрю тегюле, алим-устан...

П а ч а х а н. Кимди, кимни кызыды?

Х а п с а т. Зоотехникни...

П а ч а х а н. Арсарлары уа таза тукъум
тюл шойдула да. Была кыайсы кыаумдан,
дыла?

Х а п с а т. Тууар ортакъланы унутуучу
Арсарларыдыла. Джети атадан огъуна та-
ныйма.

П а ч а х а н. Атасы, анасы... кыалай кер-
се... Бурушакъыл адамдан кыоркыгъаным
джокъду.

Х а п с а т. Итге ауруу болсун деген бир
сезлери болмагъан экиси эки шыйых. «Айран
тегюлсе джугъусу кыалыр, суу тегюлсе, неси
кыалыр?..»

П а ч а х а н. Джан ырысхычыгъы уа кыа-
лайды? Джетген кюн бетибизни джерге кыа-
ратмазча болса, онгсуннганым олду.

Х а п с а т. Сенден берне умут этген кыб
адаммы боллукъду?

П а ч а х а н. Болмай а!.. Этим-дженим
бир джарагъан тийре боллукъду.

Х а п с а т. Киминг барды?

П а ч а х а н. Кесим, джашчыкъ, кыыз-
чыкълары, эки кыарнашым, аланы туудукъ-
лары, джашчыкъны атасыны Эки арада
эгечлери, аланы юйдегилери... Елген джар-
лыла уа? Аланы да атлары табылыргыа ке-

лыла уа. Аланы да атлары табылыргъа керекди.

Хапсат. Табыллыкъды, къоркъма...

Пачахан. Джашчыкъны атасына не салырла дейсе?

Хапсат. Мени алай уллу рысхым да джокъ эди. Кесим да ючюнчю кере тюбеем, Базарчы улуну ёлген атасына бир джарагъан одеал, къауракъ къабдаллыкъ, ич кёлек, къол керек салгъан эдим. Бу къызны байлыгъыны къа тында уа мен не эдим...

Пачахан. Манга не этерле дейсе? Аланы салгъанларына къараб турмайма, алай а къартлыгъымда джюрегим ушатханча атым табылмай къалса, мугур боллукъма.

Хапсат. Чепкенлик, кашемер джаулукъ, къытай одеал, галошла, мессиле, кёлеклик...

Пачахан. Бу хоншуларыбызны келинлери кёлек орнуна 3 метр алаамат лаудан салгъан эди: суюсенг кёлек эт, суюсенг кереклинге кёлтюр...

Хапсат. Таб этген кёреем. Алайчыгъын былагъа да билдиррге керекди.

Пачахан. Билдир, марджа... Къызчыкъгъа уа не салырла?

Хапсат. Къайын къызына уа не сораса. . акъ чилле джаулукъ, лаудан чепкен, туфлиле, алтын сагъат, джюзюк... аны тышында да тешгени бары анга къаллыкъды.

Пачахан. Баш чепкени уа къаллайды?

Хапсат. Аны юсюнден сёз болду десем, алдарма. Бар болса, къайын къызына салмай кимге саллыкъды.

П а ч а х а н. Бар болмай а, алай деген не сөздү... Ол бешишликни келтюрюб а...

Х а п с а т. Джокъ эсе да боллугъуна ишек-сиз бол. Сырлары болгъан адамладыла ала, П а ч а х а н.

П а ч а х а н. Да алай эсе уа...

Х а п с а т. Биз бергеннге да къарарла.

П а ч а х а н. Бизден баргъаннга къараб туруб, къуру джуртха тыярла да...

Х а п с а т. Кёб берсенг—берне да кёб, аз берсенг да анга кёре. Къалыннга не берирге мурат этесе? (П а ч а х а н н г а э ш и т д и р м е й.) Къалынны кёб этдирсем эди нохта бауну уллу-лугъу.

П а ч а х а н. Элде джюрюген 500 сомну биз да берирбиз.

Х а п с а т. Элде джюрюген бла уа болмазла, тоба. Бизнича ким барды деб тургъан бирлеге, не джарлы да джюрютген 500 сомну узатсанг, садакъача кёрмезлеми?..

Къарнашым ючюнчю къатышы ючюн да бергенди 700 сом.

П а ч а х а н. 500 сом деген эдинг да.

Х а п с а т. Эшда, эшда, 700 сомду. Сора къалымны юсюнден сёз башламайыкъ.

П а ч а х а н. Огъай, сёлеш, сёлешмей а, джууукъ-тенг джыйылырбыз да оноу этербиз. Башынгы энишге тутурмазбыз.

Х а п с а т. Ёнге уа бу къууанчха келтюр-ген негиз барды?

П а ч а х а н. Келгеннге, баргъаннга деб бир кюбюр харекет... 5 машок акъ ун, бир пляга бал, бир пляга къайнагъан сары джау.

аны кибикич джау, 3 кьой, кьунаджин, бир машок шекер, принч...

Хапсат. Не кьыйналлыгъын да джангыз ангады -- аяма...

Пачахан. Аягъан дегенни не айтаса, керек болса, джангыз ийнегими да тыймам.

Хапсат. Джууукъларынгы ырысхылары сыйыныб болмайды, берсинле.

Пачахан. Берликдиле, хариб... Къурманлыкъсыз, ачхасыз аланы бири да келлик тюлдю.

Хапсат. Келтирмей а.

Пачахан. Джууугъум кёбдю. Бары да ангылагъан адамладыла. Джетген кюн аланы атларын таба билирге керекди.

Хапсат. Мен ангылатмасам, кьызджаныны аладан хапарлары джокъду.

Пачахан. Сени кьолунгдады, айт, ангылат.

Хапсат. Арагъызны айырмай кёзюме джукъуму кирликди?

Пачахан. Аууз джелинги кьызгъанма, ёлген анамы джаны ючюн, разы этерме.

Хапсат. (*джарыйды*). Кьызны тилегенле кёбдюле. Районданды, дейдиле, бир омакъ келечи кьатын «Волга» бла келиб да кетгенди.

Пачахан. Ах... Кимди, кьуру джуртхатыйыб кьояр да?

Хапсат. (*ёрге турады*). Ишни бардыра билгенге кёре боллукъду чот, эгечим... Худжу ачха!.. Анга да бек кьарайдыла, тоба.

Пачахан (*орнундан тура келиб*). Сен аллахха аманат, биз да санга аманат.

Хапсат. Келечилени алларына къарагъыз деб, бусагъат мен алагъа къанат салайым.

Пачахан. Къор болайым ауузунга...

Хапсат. Сен да мында къараллыкъгъа къарай тур.

Пачахан. Ий, Хапсат, Разият деб кимге айтдынг?

Хапсат. Нек дейсе?

Пачахан. Разият деб бир ийнек саууучуну да махтайдыла.

Хапсат. (*къашын башын туюе*). Ким махтайды?.. (*Эшикден аякъ тауушла келедиле*).

Ким эсе ла келеди... (*Эшик арты таба джаллайды*). Борис киреди.

Пачахан. О, джашчыкъгъа къара... къайдан чыкъдынг... (*Хапсат Борисге кесич эслетмей, акъырын чыгъыб кетеди*). Къалыб кетдинг да, джашчыкъ...

Борис (*бёркю бла габырайын теше*). Не эте турасыз?..

Пачахан. Тынчлыкъ, эсенлик... Бошаламадымы бу бичен?

Борис. Кюнле бузулгъунчу деб ашыкъгъанбыз да... Кёб къалмагъанды. Экзамен берирге келе турама...

Пачахан. Къалыб кетерик болурса ша харда...

Борис. Бир кюн, эки кюн...

Пачахан. Игиди алай эсе...

Борис. Билимге тырмашмагъан джокъ-ду...

П а ч а х а н. Окъугъанынга ким огъай дейди, юйде бир келин болса, айгъа, джылгъа кетсенг да кесибиз турлукъ эдик. (*Бористынгылауну иеди*). Кёлюм бла айтама, джаш чыкъ.

Борис. Къой, анам, джарамагъан къайгъыланы.

П а ч а х а н. Кёзюм кёрмей, саным джюрюмей башлагъанды... Юй ичине оюлуб барады. Окъууунга заран боллукъ тюлдю, манга уа уллу болушлукъду.

Борис. Келин керекли хар не джарсый эсе, не билейим...

П а ч а х а н. Бир алапат къыз табханбыз... (*Борис анасына къарайды*) кесинг да таныйса... (*Борис башын таукел къымылдата, ышарады*). Зауатехникни къызыды... (*Борис тюрленеди*).

Борис. Къойчу, анам, институтну да бо шарма, аякъ юсюне да бир минербиз...

П а ч а х а н. Болджал эте безгенбиз. Джууукъдан-тенгден да тартынама. Хо — дегенме.

Борис. Алай деген неди...

П а ч а х а н (*таукел*). Алай деген-олду.

Борис. Мен башыма бу ишни этеллик тюлме.

П а ч а х а н. Эталмазлыгъынгы билиб кюрешибиз биз да. Акъыл эсе, акъылы болса... Окъуу эсе, окъууу болса... (*Борис анасына хыны къарайды*). Къуллукъчу болса...

Борис. Мен билген адам тюлдю.

П а ч а х а н. Юйюне кириб келгинчи, атангы ким болгъанын мен да танымагъанма. Бурулуб бир джууаб этмегенлей, ёлюб кетди.

Борис. Огъай, анам, бир да эки да айтма.

П а ч а х а н. Санга тынгылай, башым акъ болду. Энди сен манга тынгыла. Тынгылама-санг, аллах адам да кечмез. (*Чыгъыб кетеди*).

Борис. Замансыз заманда бу керексиз къайгъыгъа бир къара...

Рамазан киреди.

Рамазан. Нек симсирегенсе?..

Борис. Къалгъанды башым палахха.

Рамазан. Не болгъанды?

Борис. Бир мадар табмай эсек болмайды.

Рамазан. Неге, не мадар?

Борис. Юйлен деб къадалыб айланадыла.

Рамазан. Ол палахмыды, насыбды! Тохда... Юйююзмю алады, кесингми аласа?

Борис. Санга сёз ангылатхан джаз тауукъгъа акъыл алдыргъан кибикиди.

Рамазан. Кимни, кимни дейле?

Борис. Зоотехникни къызын.

Рамазан (*созуб сызгъырады*). Кимди зор этген?!

Борис. Джууукъларыбыз, анам...

Рамазан. Оллахий, къармайдыла...

Борис. Аман телиге санай кёреме сиз мени.

Рамазан. Кел, ийманынгы хакъына, юй-

лен... (Борис джагъасындан сермеб тутады)...

Разиятны ал дейме...

Борис. Анамы халисин билмейсе сен.

Рамазан. Кесинги хомухлугъунгду барын этдирген. Айт ананга, ангылат.

Борис. Табхан ананга башханы сюеме деб къалай айтырыкъса,

Рамазан. Мен сѐлешейим...

Борис (бир кесек да тынгылаб). Сѐлешу эсе, гитче къарнашына сѐлеш.

Рамазан. Бек ашхы.

Борис. Мени къысханча, къысыб юлендиргендиле аны да... Джюрек талпыудан бюгюн да джокъду хапары.

Рамазан. Ай зауаллы уа... Ант этеме, анга садакъа берирге тыйыншлыды.

Борис. Бар, кюнюнгю кеч этме, манга да анга келген кюн келсин демей эсенг, атла.

Рамазан. Не айтыб барама?

Борис. Унамайды, де!

Рамазан. Таргъа тыйсала уа?

Борис. Чычханнга ёлюм, кишдикге оюн деб турма!..

Рамазан. Джюреги ушатханны этсин деселе уа...

Борис. Айтырыкъ тюлдюле!

Рамазан. Айтыб къойсала уа?

Борис. Айтсала, этерме башыма бир амал!..

Рамазан. Разиятны онгсуннукъ болуренг, алан.

Борис. Аллай насыб къайда...

Рамазан. Ай зауаллы уа... Да сора, хай-

да... (Бёркюн кёзлерине басыб). Ушаймамы ёкюлге? (Костюмун кёргюзте). Бу джарашмайды... (Борисни пиджагыны этегинден тутуб). Хаух бер бунгу... (Борис пиджагын тешиб береди, Рамазан киеди...) Ыхы... энди адамгъа ушадым.

Борис. Терк марджа, терк...

Рамазан. Не айтханымы этдирirme, не кимни болса да юйюне ог салырма. (Рамазан чыгъыб тебрейди).

Борис (ызындан). Сакълаб турлукъма... (Рамазан кетеди. Аш юйню эшигин ачыб, Пачахан башын къаратады).

Пачахан. Манга джукъму айтдынг?

Борис (анасына айланмай). Огъай... (Пачахан эшикни къайтарады. Борис Рамазанны пиджагын юсюне атыб, чыгъыб кетеди).

Пауза.

Ингирала болады. Пачахан киреди.

Пачахан. Кесин да, мени да нек къыйнайды, ичинден чыкъгъан баласына адам аманлыкъмы излейди. Уллу къарнашым мында болмады. Гитчебиз не заманда да оу эли. «Джюреги ушатханны этмеге кююгъуз» — Оноуунга голия... Намысны, адетни эскермеген келин, керек тюлдю манга.

Хапсат киреди.

Хапсат. Итни ити да бол, келечиге джюрюме. Эшитдирмегенлерими къалады...

П а ч а х а н. Кел, аuruуунгу алайым...

Х а п с а т (*лаудан джаулугъун тешиб къанатларын аллына ие, олтурады*). Бююнча ёмюрюмде арымагъанма.

П а ч а х а н. Не болдунг?

Х а п с а т. Башларына табмагъанларын аякъларына табханларында, генезирлени этгенлерин кёрдюнгмю?

П а ч а х а н. Ах, не болгъанды?

Х а п с а т. Саламымы алмадыла...

П а ч а х а н. Алай деген неди?..

Х а п с а т. Сизден былай чыкъгъанлай, къуру челекле бла суу агъачын къучакълаб, аллыма гампил Тотай тюбегенлей огъуна джюрегим чаркъ деген эди. Ызыма къайтыргъа ырысладым...

П а ч а х а н. Нек этдиле алай?

Х а п с а т. Айтыуларын билмеймисе «джашды», «сабийди»... Анам хариб онтёрт джылында таныгъанды атамы тыбырын. Была уа он джылны да окъуб, он джылны да тойланы уруб айланган къызгъа сабийди деб... Анасына бетинден табхан аمانымы къуюб келеме.

П а ч а х а н. Ах, эришдиргенсе сора.

Х а п с а т. Юргеннге юрмесенг ауузу джокъгъа санайды.

П а ч а х а н. Келечи келди, къызчыкъны бермедик деб, халкъгъа баям этедиле...

Х а п с а т. Аны уа не айтаса.

П а ч а х а н. Неледен ыйлыгъа эсем, анга тюбедим. Адам бетине къарамазлыкъ болуб къалдым да...

Хапсат. Ничео, мен алагъа алай тынгъ-лаб къоймам.

Пачахан. Озгъан джангурну ызындан сюргенча, не эталлыкъса?

Хапсат. Кёлюнгю аман этме, эгечим. Къатдыр кесинги. Манга билеклик этерге кюреш... (сагъышха киреди.)

Пачахан. Оджакъдан къурум тюшгенча, къайгъы тюшюб къалгъанына къарачы...

Хапсат (*таукел*). Берселе бердиле, бермеселе алагъа этерни мен билеме. Къыз къачыргъан бизденми тёреди.

Пачахан. Огъай, къурманынг болайым, аллай затланы къымылдатма. Джашчыкъгъа эшитдирсенг...

Хапсат. Ол джашны сыйы ючюн кюрешибиз биз да! Огъесе къыз урларгъа адам табылмаз дебми къоркаса? Къоркъма, Анга тенглик этерикле кёбдюле.

Пачахан. Къыз сюреттебиз деб, биреуню баласын джойдурсакъ.

Хапсат. Къыз сюрегени ючюн, адам ачыб эшитгенмисе?

Пачахан. Хар кимни да насыбы башхады.

Хапсат. Насыб деб сакълаб турсанг, къуру джуртха къалыб да кетерсе.

Пачахан. Къой, Хапсат... Зорлукъ дертсиз къалмайды.

Хапсат. Джашны юйюнден сыйырылгъанны сыйы къалмазлыгъын къыз да биледи — зорлукъ этдиле деб ёмюрюнде айтырыкъ тюлдю.

П а ч а х а н. Ай къайдам...

Х а п с а т. Қъачыргъандан башха амал кёрмейме, ийнан.

П а ч а х а н. Алагъа тюбемеген биз болгъа эдик.

Х а п с а т. Базмасам, Пачахан, эки атла-маз эдим. Қъараб тур бары мен айтханнга келмесе. Тамадаланы тойгъа чакъырабыз — джумушарла. Ол парторг киби кге, бернеденди дербиз да, бир кёлек бла бир кьол керек иербиз юйюне.

П а ч а х а н. Қъанны-иринни да къатышдыра айлана болурбузму?

Х а п с а т. Ётсюз кёреме, Пачахан, сен...

П а ч а х а н. Разиятны этиб къоярмы эдик...

Х а п с а т. Ол эл махтайды деген Разия-тынгы?

П а ч а х а н. Хо...

Х а п с а т. Бар, къара — эте айланнгашына — мен сизден бара, конторда парторг бла ушакъ этиб кюреше эди. Арсарладан келе да, тура эди джашны кёзюне къараб.

П а ч а х а н. Ишни юсюнден сёлеше болурла...

Х а п с а т. Ишни юсюнден сёлешгени кёзю-башы башха тюрлю джылтырайды, алайчыгъын а ангылайма, Пачахан.

П а ч а х а н. Къайдам, бир ёзденни баласы эди...

Х а п с а т. Аз суймезенг ёзденни баласы болса... Атасыны къарт анасы, уллу анасы, Гырмыккладанды.

П а ч а х а н. Тукъумуна кереклиси уа джокъду, Хапсат...

Х а п с а т. Чий ёзден да тюлдю. Айтдырмай кьоймай эсенг шайтан кьаргъагъан бир юйдегиди: Мичуринми дейле Пичуринми дейле, бирни суратын тагъыб — тегерегин гокка хансдан толтуруб, табыныб турадыла. Аналары уялмагъан, тереклеге чыкъса: «Мичуринни алмалары» деб аллахны кегет-сагъатына джюрегинги джарады.

П а ч а х а н. Аллаила эселе, бизден джукъ излеб кыйнамаз эдиле. Не?

Х а п с а т. Излегенни кьой, сыдырыб алырла.

П а ч а х а н. Алай эсе, бизни да дарийге бёлерле.

Х а п с а т (кюледу). Аз суймезенг... Сен алагъа джалгъаш да, джангыз джашынгы кьолунгдан алыб садакъачы этмеселе, кёрюрсен. Ит ауузундан сюек сыйыргъанла бламы ойнайса?..

П а ч а х а н. Махтаб кюрешедиле кьайдам...

Х а п с а т. Дипутат болмагъан ким барды... Чычханни тулукъгъа атханча, ол сюзюк машинагъа кьондурадыла да, ол да айланады, хамбалатиуча башын тургъузуб, «Тауджан суудан не ангылай эсе да»!.. Кийингени уа, сууксейни башына кысыб...

П а ч а х а н (гузаба). Ким эсе да келебур дейме.. (Экиси да аш юйге чыгъадыла).

Рамазан киреди.

Рамазан (аш юйню эшигинден кзараргъа да бир тебрейди, дагъыда сокъураныб къайтады). Не тынч болду чотубуз, тартдырлыкъ болдунг, Борис, тейри...

Пачахан (эшикни къыйырын ачыб, башын кзарата). Келдигизми?..

Рамазан. Менме, Пачахан... Борис юйде джокъмуду?

Пачахан (киреди). Джокъду, сен чыкъгъанлай чыкъган эди... (Хапсат эшикге къулагъын салады).

Рамазан. Эшитдинг хапарны?

Пачахан. Не хапарды ол?

Рамазан. Арсарлары къызларын эрге бере айланадыла. «Волга» бла келечиле келиб тюшдюле

Хапсат. Қире келиб. Ай итле уа...

Рамазан. Не болгъанды?

Хапсат. Меннге бурулуб огъай, деб ары бурулуб келечиле сакълаб, башха зат этмей юйлерине от тыгъыб кетерме.

Рамазан. Не айтхандыла санга?

Хапсат. Къызны Борисге тилей баргъанымда: «Джашды, сабийди алкъын» — деб ийгендиле.

Рамазан (джарыб). Ия...

Хапсат. Алай иманым болсун.

Рамазан. Керти да итле...

Пачахан. Болур болду...

Хапсат. Мен алагъа алай тынгылаб а къоймам, Пачахан... Рамазан...

Рамазан. Не дединг?

Хапсат. Тынгылаб къоябызмы?

Рамазан. Огъай, тейри...

Хапсат. Аперим, иги джурундан чыкъгъанынг белгилиди. (*Рамазан эрнин къабды*) Тохда, Пачахан, ол кюн биз анга алай нек айтдыкъ деб сокъурандырмасам, ма мен, ма сен—къызыны къачырабыз...

Рамазан (*сескекли*). Алай деген неди?..

Хапсат. Башха мадар джокъду.

Пачахан. Ий къюгъуз бу къайгъылы ишни...

Хапсат. Қоркъма, Пачахан, кёрюрге къууанчны келиуюн...

Пачахан. Ий марджа джашчыкъгъа билдирмей этмегиз.

Хапсат. Анга билдире айланлыкъ тюлбюз.

Рамазан. Молодецсе, тейри, Хапсат.

Хапсат. Ана къарнашым айтыучан эди: «Хыйлалыгъынг тюлкюлей, сермегенинг бёрюлей, ётгюрлюгюнг къабланлай», — деб...

Рамазан. Оллахи, алайды.

Хапсат. Ах, эркишиле бары да алай ангыласала уа...

Рамазан. Башына керекли ангылар. (*Хапсат ахсынады*). Къачырыу эсе, давай къачырабыз. Борис къызыны джарата болур...

Хапсат. Джаратханда сиз не ангылайсыз? Бир бирин артда джарата барырла. (*Рамазан тынгылайды*). Борис да джашлыкъдан чибинлейди. Аллай къатапа кёзлю, булбуд сёзлю къызыны унамагъан боламыды?

Рамазан (*кёзлерин ойната*). Суратды да...

Хапсат. Алимди... Джамагъат устазды... Къыз башы бла ол билмеген зат бармыды. Насыблыды анга тюбеген.

Рамазан. Оллахий, насыблыды.

Хапсат. Начальник этселе да бек ишлирикди. Сени кибикле кёб болгъандыла да тиширыугъа орунму табылады...

Рамазан. Эл Советни къагъытчысы болса не керекди.

Хапсат. Тамадады, алая андан да тамада боллугъун излейме.

Рамазан. Кёзююу бла болады не да... Институтну бошасады оюн кёргюзюрю.

Хапсат. Окъугъан дамы этеди?

Рамазан. Бир джолда, бир джырлагъанын эшитгенме да...

Хапсат. Эшда-эшда.

Рамазан... булбул да булбул, ол да булбул.

Хапсат. Пачахан юйюнг джандет юй болургъа айланады... Байлыгъы уа, он бармагъын алтын кесе, болгъаны...

Рамазан. Джюзюк, сыргъа... (*Кёз кзысыб*) бирерчигин юзебиз да...

Хапсат. (*Пачаханны эс ийиб тынгылагъанын эслеб, кюледи*). Дунияны бир ууатыйкъчы... Хы, энди кимни иебиз къызгъа?

Пачахан. Къарнашыма билдирмесегиз унарыкъ тюлме.

Рамазан. Манга бир ышанчыгъыз бу ишни!

Хапсат. Ашыкъ сора, тамбла ингирге кызыны бери джый.

Пачахан. Асыры кысха болджал саласыз!

Рамазан. Тамбла эсе, тамбла!

Хапсат. Қалгъан ишге къар джауады... (*Рамазаннга*). Кеси разылыгъынг бла атлана. Артда алай-былай деб, дау этмезге айт.

Рамазан. Халал тенгим ючюн джан аямам...

Пачахан. Хычыным, хантым болмай...

Хапсат. Келин табылса, гырджын табылады (*Пачахан сынсыйды*).

Рамазан. Башынгы кѣлтюр къарт эгечим, джашынгы къууанчын этебиз. (*им-башларындан къучакълайды*) Сау къалыгъыз... (*Чыгъыб кетеди*).

Хапсат. Джашауну тыялмазса, Пачахан. Кими ол дунягъа атланады, кимге сабий туады, кимге келин келеди... Экибиз акюн сайын таркъая барабыз... Ай аллах акъалай да тас болуб кетди джаш заманыбыз...

Джабыу

Ючюнчю кѣрюню

Пачаханланы джасалгъан юйлери.

Хапсат бла Пачахан киредиле.

Хапсат. Ёлдум, ой бир иссилик барды... Джууукъгъа-тенънге хапар бердим. Барысы ёрелегендиле. Олтурмайкъ биз да.

П а ч а х а н. Джюрегим тынгысызды...

Х а п с а т. Қзоркъма, мангылайында джазылғанни кёрлюксе. Джылаудан аллах сакъласын.

П а ч а х а н. Сер болмай бир къалсам...
(*Аш юйге чыгъады*).

Х а п с а т. (*ёрге туруб, шарфын бойнуна иеди. Қзолларын джан сюекге салады*). Хапсат сизге кесин танытыр. Саламымы алыргъа эрингенле табанымы джаламасала, мен ёлейим. Менсиз юйюгюзге бир туурагъан гырджын кирмез, атаб тургъан бернегизге киши къолу тиймез. Қзызыгъызны сюйредиле эсе, мени не гюнахым сюйретмесин кесин... Ой джылларым а (*ахсынады. Сахан бла бир ашарыкъны да алыб, Пачахан киреди. Тепсини юсюне саханны салыб, Хапсатны аллына тартады*).

П а ч а х а н. Танг атханлы айланаса, ёлесе, бир ауузлан.

Х а п с а т. Кёзлерим къарангы этиб ауа да бир тебрим, тюкеннге кириб бир капекге бир кампетчик алыб къабдым да алай аязыдым... (*Ашарыкъ бла Пачаханга кёзюу къарай*). Айхай, къайгъынг болса, ашарынгы унутаса... Қъайда ол бозадан былай бир тутдурчу...

П а ч а х а н (*аякъны узата*). Бирсикюн сюзгенме...

Х а п с а т. Да башлагъан ишибиз къууанч бла бошалыб, муратлагъа джетеик...

П а ч а х а н. Амин аллах...

Хапсат. Ий мени аллахым! Бу аякны ичиңа толу болсун насыб бу юйде...

Пачахан. Амин аллах...

Хапсат. (*ичеди*). Мунуча татлы затны ауузума салгъан эсем да унутханма.

Пачахан. Ол гаккы халыуачыкъдан да бир къаб.

Хапсат (*ауузуна элтиб тилин чабук этдире*). Татлы зат... (*Пачаханни этегинден тарта*). Қъобузчу Залий бла сѐлешиб келеме, бусагъат джетерикди. Ууатырыкъбыз тойну... Қъобузну бир таралтайыкъ... Ий менден уста сокъгъан бармы эди? Эсингдемиди, Пачахан, ол Гюрджю улу келген джыл... биргесине да Қъобан улуну алыб... Гыртгырт алтынлары болгъан мор джибек къатапа чепгеним да юсюмде, Теммотну тартыуун согъуб, къызланы аллында былай чыкъдым да—ол керти дуниядады, биз ётюрюк дуниядабыз, Қъобан улу сейирсиниб, сир къатыб къалгъан эди... Бир ариу къара мыйыкълары бар эди кесини уа... (*мыдахыракъ болады*). Джашчыкъ ёлгенли...

Пачахан. Аллах шапагъатчы этсин...

Хапсат. ...къолума да алмайма, сокъгъанны да унутханма.

Пачахан. Сен джетмей не къууанч къууанч болмайды, не бушуу бушуу болмайды. Джамагъат санга разыды.

Хапсат. Ызымдан къара сабан сюрюб айланганла да бардыла.

Пачахан. Сени суймегенни аллах суймесин. Мен билеме сени багъангы... (*Хапсат*

аякъны бошатады) Хапсат, акъыз, бир аман этгенинг барды... Ёлгенде сарнагъанынгы къюуб олтургъанса. Былай къюу этиб ага эдинг да, халкъны дырын эте эдинг да къюу эдинг...

Хапсат. О, къой, къой, къюу этиб къайсы ёлгенни тургъузурукъса. Капек-шай бла атынгы табханлары джокъ... Ёлюкню джуугъаннга маджал кийимин береди, джаназысын къылдыргъанны хурджунун алтындан толтурадыла, сен а хырылдаб джылаб къуреш да, бюсюреусюз, спассыз къал да кет. Сарнагъан, эркиши къуллукъ болса, бир зат бермей къоймаз эдиле... *(Иги джылыныб)*. О, къой джылауну, бюгюн къууаныр къюндю!

Пачахан. Къор болайым джанынга.

Хапсат. *(Пачаханнга тынгыламай)*. Э-э, ётген заманла. Эй джашлыкъ.. Бир ариу къара мыйыкълары бар эди джарлыны...

Пачахан. Кимни дейсе?

Хапсат. Аппаланы Хасанны... Огъай, астооприлла, Къобан улуну. *(Хапсат джырлайды)*.

«Ол кёкде баргъан чырпы тубанла
Исси джюрекни суутхан;
Ах, сенден сора кёрмедим, гяуур,
Адамны нюрюн къурутхан...

...Герий улу Тохтарны бир чакъырт, ха... Эски джырланы бир джырларбыз. *(Иги джарыб)*. Алан иги боза кёреем, джылыныб айланама. *(Созуб кюледу)*. Къайдады ол боза аякъ, къуйчу энтда...

П а ч а х а н. Қъоярмы эдинг, джанынга болайым. Сен аууб къалсанг, келинни аллына ким чыгъарыкъды?

Х а п с а т (*кёзлерин бозартыб*). Кесинг чыгъарса келинни аллына уа... (*Пачахан къолларын силкеди, Хапсат кюледди*). Ол манга бурунлары бла сёлешгенлени къызларыны аллына мен огъуна чыгъарма...

П а ч а х а н. Тохтачы, арбазгъа ким эсе да кирди...

Х а п с а т (*сескекли болуб*). Кел, былайдан къорайыкъ... (*Юсюнде боза аягъы бла тепсини кёлтюрюб, аш юйге кетеди. Пачахан терезеден бери бурулуб, Хапсатны юйде кёрмей, тесукъагъа киреди*).

Борис гузаба киреди.

Б о р и с. Неди бу къайгъы!

П а ч а х а н. Джазуунг, джаным, джазуунг... Аллын мен башладым... Джууукъла да хо, дедиле... тенглеринг болдула къобуб тебregenле.

Б о р и с. Қъайдадыла?...

П а ч а х а н. Қызыны келтирирге кетгендиле. Келе болурла...

Б о р и с. Джаннган отха тюшгенбиз со-ра...

П а ч а х а н. Аллахны буйругъуду...

Б о р и с. Барыгъыз да джыйылыб къармадыгъыз...

П а ч а х а н (*къоркъуулу*). Чырмалыргъамы башладыкъ...

Борис. Бошадынг, анам, менден бошадынг.

Пачахан. Ауузунга келтириб ол сёзню къалай айтдынг.

Борис. Биреуню баласын урлагъаныгъыз ючюн кёрюсюз этнулерин.

Пачахан. Тамадалагъа бар! Сёзюнгю ангылат, аллай джерде тилинг ала бла бир болургъа керекди. Бармай боллукъ тюлсе.

Борис. Нек барама, къыз суйрегенле барсынла!

Пачахан. Джумушар эдиле...

Борис. Бир джерге, бир джангыз атлам этерик тюлме! Ангылаб къоюгъуз.

Пачахан. Қыйынлыкъ келтирирге айланаса...

Борис. Сиз излеген олду. *(Арбазгъа машина кирген таууш келеди, Хапсат гузаба киреди).*

Хапсат. Келдиле. Қъууанч бла келсинле! *(Борис Хапсатха эрши къарайды. Хапсат буюгъа келиб керпесленеди...).*

Пачахан. Ах,.. Не этебиз...

Борис. Ай джарлы анам а...

Хапсат. *(Борисни къакъгъанын ангыламагъанча этиб).* Қъайгъырмаз, алай да болады...

Ляля ашыгъыш киреди.

Ляля. Ох джаным аллах, келин келеди! Ох джаным аллах... *(Чыгъыб кетеди).*

Хапсат *(оноу этиб башлайды).* Сюел-

мегиз, ол юйге барыгъыз. (Пачахан бла Борисни аш юйге чыгъарыргъа кюрешеди. Борис Хапсатны да бир джанына тюрте, амин къаннга кириб, юй тюрбюнде тохтайды. Эшикден: «Мында адам бармыды?») — деген тауушла эшитиледиле. Борис аш юйню эшигин тюртюр ачады.

Борис. Бу келген босагъадан бери атласа, ёмюрде эки аягъым бу тыбыргъа басмаз. (Чыгъыб кетеди. Пачахан ызындан мыллык атады. Эшикле къагъыладыла.

Хапсат. Чарлагъан шок тюз урады... Тохтагъыз, марджала... (Шарфын да тюзете барыб, эшикни ачады).

Рамазан (башын эшикден къаратыб). Келтирдик...

Хапсат. Огъур бла, огъур бла...

Рамазан. Эшиклени ачыгъыз!.. Келин джангы джашауну босагъасына минеди! (Орайда тауушла келедиле).

Хапсат. Къычырмагъыз алай аурууунгтас, халкъ джыйылыб къалыр.

Рамазан. Къоркъма, атла аллынга! (Макинтошуну тышындан уллу акъ чилле джаулугъу ийилиб, келин босагъадан атлайды).

Хапсат. Къууанч бла, джанчыгъым, къууанч бла...

Рамазан. Эшикге къылыч сал, Хапсат... (Келинни мюйюшге элтеди)

Хапсат. (Эшиклени къылычларын сала). Сыйырабыз деб келирле дебми къоркъаса?...

Р а м а з а н. Бусагъат джетерикдиле. Биз къызны машинагъа миндирир-миндирмез, ар-базлары тул-тубан болгъан эди.

Х а п с а т. Сюелме, джууукъну-тенгни джый!

Р а м а з а н. Мен тюу дегинчи джетейим, эшикни кишиге ачма.

Х а п с а т. Огъай сора сен къал, мен барайым!.. *(Арбаздан адам джыйылгъан тауушла келедиле. Эшик къаты-къаты къагъылады. Хапсат (тылпыусуз болады). Келибми къалдыла.. (Терезеге чабады... ышарады). Той джыйылды. (Хапсат келин таба айланады). Халкъ джыйылгъынчы келинчикни бетине бир къараб къалайым... Пачахан зауаллыны да бир къууандырайым...*

Р а м а з а н *(хапсатны аллына туруб).* Кёргюнчюлюк бер!

Х а п с а т. Камсыкланма! Кёргюнчюлюк берирге джаныма ачха салыб айланама.

Р а м а з а н. Ачханы не этеме, башха зат джокъмуду,.. ол айтычу ийнарларынгдан бир зат айт!..*(Эшикле къаты къагъыладыла. Хапсат кзылычланы ачыб, юйге юзюлюб кирген джаш тёлюню аллын тыя, джырлаб башлайды).*

Къууанч келди биз джашагъан юйге да,
Джолгъа чыкъгъан хапарынгы

эшитгенлей,

Атам-анам ёрге туруб,

Къобузчула къобуз согъуб, той
башланды
Сен арбазгъа киргенлей...

(Джаш тѣлюню аллында келинчикни кзатына джууукъ келеди. Рамазанны бир джанына тыйыб, келинни бетин ачыб кзараса, аллында Разият). Разият... О-о, къуругъан джаным!.. (Джыгъылыб тебрегенлей, Рамазан чабыб тутады).

Къычырыкъгъа аш юйден Пачахан гузаба киреди. Разиятны кѣрюб, не айтыргъа да билмей къалады.

Д ж а б ы у.

КЪАЛАЙДЫ МУРАТЫНГ?

БИР АКТЛЫ ПЬЕСА.

О й н а г ъ а н л а :

Ф а р и з а т — 23 джылда

Х а д ж а т -- 55 джылда

А с л а н — 25 джылда

С е м ё н — 24 джылда

З а к е р ь я — 65 джылда

НВА заводда. Къабакъ эшикlege къараууллукъ этген
Зекерья, шиндигине олтуруб, тютюнюн тартады.
Хаджат буюгъа-буюгъа атлай келиб, заводну мекаямына
сейирсиниб къарайды.

Х а д ж а т. Не мазаллыды, мен джарлы..
Къоркъмай ол баш юйледе да къалай джа-
шайдыла, хадауусла... Ол оджакъга да бир
къара, Бузоучулары оджакъча... Къайсы
джарлы акълайды аны уа... Ах, тийре тенгли
бир терезе барды... (*Зекерьяны эслейди*).

Кимди экен бу... (*Къатына барады*). Ий аур-
руунгу алайым, къызчыкъны танырмы
эдинг?

Зекерья. Кимди алайынг?

Хаджат. Фаризатха айтама.

Зекерья. Танымайма.

Хаджат. Сен бу юйден тюльмюсе? Къай-
сы эсе да бу терезелени бири аныкъды.

Зекерья. Мында киши джашамайды.

Хаджат. Алай деген неди... (*Къойнун-
дан къагъытчыкъны чыгъарыб*). Ма-а адреси..

Зекерья. Бу заводу, завод!

Хаджат. Ошдананы кызы мындады
деб ийгенди. Ол а билирге керек эди.

Зекерья. Мында огъуна болур.

Хаджат. Олду деб танымайса, ансы
кёргенсе кызычыкъны.. узун чачлы, акъ бет-
ли..

Зекерья. Мингден артыкъ тиширыу
ишлейди, къайдам, къайсыды.

Хаджат. Шидакълай къатышыбмы теб-
регенме..

Зекерья. Акъбетле да бар, эгечим,
къарабетле да бар; узун чачлыла кыркъма
башлыла да бар..

Хаджат. Ол келгенли, юч айдан кёб
болмайды... (*Заводха кириб тебрейди*).

Зекерья. Ашыкъма, эгечим, сабыр эт..

Хаджат. Бир соруб чыгъайым..

Зекерья. Ары барыргъа боллукъ тюль-
дю, пропуска керекди.

Хаджат. Кириб бир чыгъайым, джу-
тубму къоярыкъма завоутугъузну!

Зекерья. Хар келгенге заводну джут-дуругъа деб чончаймагъанма былайда.

Хаджат. Ичине да иймей эсенг, кызыны да танымай эсенг, не оноу?

Зекерья. Ашыкъма эгечим, «Ашыкъгъан суу тенгизге джетмейди». Бусагъатдан кюнортагъа чыгъыб тебрерикдиле: кел да былай олтур, излегинги табарса.

Хаджат. Ах, айхай санга аллах разы болгъа эди...

Зекерья. Бу сменде ишлегенле бары да чыгъарыкъдыла.

Хаджат. Сменинг неди?

Зекерья. Ишчиле смен-смен болуб ишлейдиле бир къаууму эртденбла, кими ингирде, къалгъанла кюнортада.

Хаджат. Кече дамы ишлейдиле ...бизни кызычыкъ да?..

Зекерья. Конвеерде эсе — ишлейди.

Хаджат. Камбейнеринг а неди?

Зекерья. Комбайнер тюл, конвеер...

Хаджат. Қъайдам айталгъаным олду, не зат эсе да...

Зекерья. Қъызынга тюбесенг айтыр хапар... Олтур да сакъла. *(Хаджат олтурады)*.

Пауза.

Хаджат. Сени да аллах сыйласын, неча сабий барды сизде уа?

Зекерья *(бир кесекни мычыб)*. Бир ю атына джаш бар эди... Қъазауатдан къайтмадыла... Мен къайтмай, ала къайтсала не бола эди...

Хаджат. Бизден да къоратханды бир

джашны. Джарлыла, харибле... Не сынадыкъ,
не сынамадыкъ...

Зекерья. Сени бир кызынг да къал-
гъанды, мени кишим да къалмагъанды... Иш-
ге келеме да бир кесек унутама къайгъымы...

Хаджат. Болгъандан да не келеди, айт-
ханынга сыйымаса...

Хаджат. Қъаргъайма да джангызды,
къаргъамайма да джелмауузду... Башыбыз-
га табмазыбызны аягъыбызгъа табханыкъда,

Зекерья. Не болгъанды?

Хаджат. Қъара бетли этгенди да кет-
генди.

Зекерья. Не этгенди?

Хаджат. Биреуге сѣз тауусулуб тур-
гъанлай, бир кече тас болгъанды да къал-
гъанды.

Зекерья. Қъайры тас болгъанды?

Хаджат. Суймеклик деб бирни табхан-
дыла да, эки аякъны тирегенди да тохта-
гъанды.

Зекерья. Тохта... Сиз джаратыб, ол
джаратмагъаннга тауусхансыз сѣз...

Хаджат. Аслан деб бир къан къусарыкъ
ызындан тюшдю да, аны ууу джетди ишек-
сиз... Энди уа кызыны мында хапары чыкъ-
гъанды.

Зекерья. Аслан а къайдады?

Хаджат. Қъайда боллукъду, юйюндеди.
Қеси акъылын джаратханны ким да ушата-
мыды. Бошланыб айланганча кѣргенинде, ол
да сокъранганды... Ахыр ангылагъан эсе,
уялмагъан, ангылагъан болур.

Зекерья. Къыз Асланны суйюб кетиб айланады сора.

Хаджат. Не тукъум суймекликди бу... Сюе эсе, этсинчи амал башына. Адебсиз айланган рысхысын кеседи.

Зекерья. Э-э эгечим, суймеклик болса, джандет неге керекди. Джаш заманынгы дамы унутханса...?

Хаджат. Бизни заманыбызда атаны, ананы айтханындан чыкъгъан адет болмагъанды... Болгъа эди да къалыннга тергеб берген ачхаларын, алмагъа эдик...

Зекерья. Суймегенин биле эсегиз нек юрешдигиз!

Хаджат. Элде айтылыб тургъан бир джаш эди... Игини джуруну, ёмюрлери рысхы бла келген... Джууукъ-тенг туруб тебрегенинде, огъай деялмадыкъ.

Зекерья. Ол джашарыкъ джанны халына киши кёзюне кёргюзтмейди... Асланны уа нек ушатмайса?

Хаджат. Огъурсуз юзюкдюле. Аланы тукъумдан бир джангыз адам эки ийнекни бир челекге саугъан болмаз. Ачылгъан эт джабылады, кёрген кёз унутмайды. Джети атагъа дер бедеш кетгенми этеди?

Зекерья. Асыры къарангы адам кёреме эгечим, сен.

Хаджат. Қъарангы болуб кимни юйюне от салама, адетден чыкъгъанны суймейме ансы.

Зекерья. Заманнга тартмай болмайды, эгечим.

Хаджат. Заманга тартады деб бошлаб кьояргъа боламыды..? (Гудок).

Зекерья. Хы, энди чыгъыб тебрерикдиле. (Заводдан ишчиле чыгъыб тебрейдиле. Хаджат бла Зекерья эшикден кёзлерин алмай къарайдыла).

Хаджат. Кёрюнмейди...

Зекерья. Сора бу сменде джокъду... (Фаризат чыгъады).

Хаджат. Къызчыкъ...

Фаризат. Анам... (Анасына бурулады).

Хаджат. Ма буду... (Фаризатха). Бир джаньна джаллайыкъ... (Фаризат бла Хаджат барыб арлакъда шиндикге олтурадыла). Не этесе, жарлы сен... не ашайса, къалай джашайса...

Фаризат. Бир къарт къатында турама... хатам джокъду.

Хаджат. Бизни да сыйсыз этдинг, кесниг да джазыкъ болдунг... Кече ишлеген деген а не хапарды?

Фаризат. Кече да ишлеученбиз...

Хаджат. Кёрген кёз не айтхан болур. Бизни элден адам бармыды?

Фаризат. Джокъду.

Хаджат. Телимиди ким да. (Семён келеди).

Семён. Мать?

Хаджат. Хо, мат, мат...

Фаризат. Къарачайча биледи.

Хаджат. Аста-а-а, къайдан билгенсе?

Семён. Бизде кёб миллет барды, бир-би-

ри тилибизни билмезге болмайды. Нек тура-
сыз былайда? Фаризат, юйюнге элт, заман
азды.

Хаджат. Огъай, кетерге керекди элге.

Фаризат. Сөлеше туругъуз, бусагъат
джетейим. *(Заводха кириб кетеди.)*

Семён. Иги къыз ёсдюргенсиз, сау болу-
гъуз...

Хаджат. Иги атасын, анасын разы эте-
ди. Бизге айтмай кетгенди бери.

Семён. Айтмай келген эсе да, ишчиле
бек сюедице...

Хаджат. Тиширыуну аллах юйге джа-
ратханды... юйюне, юйдегисине къарауду ан-
дан изленген.

Семён. Мында табхан сыйын бир джер-
де да табарыкъ тюлдю. Келигиз, цехибизни
кёргюзтейим... джашауубузгъа къарагъыз...

Хаджат. Ий мингден артыкъ адам ишле-
ген джерде не джашау излейсе... Фаризатны
менден башха адам излей келиб билемисе?

Семён. Билгеним джокъду.

Хаджат. Къайдан билгин... *(Фаризат
къайтады.)*

Семён. Цехибизни кёргюзтейик дейме...

Хаджат. Джашаулу бол бала, джашау-
лу бол... элге къайтмай болмайма...

Семён. Ашхы джолгъа сора... *(Къолун
тутуб кетеди.)*

Хаджат. Кимди? Тамаданг болур?

Фаризат. Комсомол башчыбызды. Анач,
бююн къайтмазгъа джокъмуду амал?

Хаджат. Эшда-эшда, атангдан джашыр-

тын келгенме, тебре... (*Фаризат бир кесекге не айтырға билмей джунчуйду*). Анам, мен бусагъатда бараллыкъ тюлме...

Хаджат. Бююн бла тамбланы не башхасы барды?

Фаризат. Къайталлыкъ тюлме...

Хаджат (*къайгъылы*). Хо, хо, халкъ айтырын айтыб бошагъанды.

Фаризат. Заводдан кеталлыкъ тюлме. анам.

Хаджат. Алай деген неди... Аллах буюрду да тюбедик ол адамлагъа. Адетни, шериятны буздунг эсенг да, кечдиле. Энди къайт юйюнге.

Фаризат. Кетер заманым болду... Анам, ишлегениме хакъ береди, окъутадыла, юретеди, кереклим джокъду... Бу ачхачыкъны ала бар. (*Къолуна сугъады. Гудок эшитиледи*). Бу таууш мени чакъырады. Сау къал... (*Эрлай анасын къучакълаб, заводну эшигинден ташайыб кетеди. Хаджат, къызын тохтатыр муратда къолларын узатханлай, сирелиб къалады. Кёзлери джыламукъдан толадыла. Зекерья къатына келеди.*)

Зекерья. Къызынг табылды, неге джылайса?

Хаджат (*кёзлерин сюрте*). Мен ёлге эдим да, бу кюннге къалмагъа эдим. Къартлыгъынг аман бла айтылсын деб, быллагъа айтхан болур эдиле.

Зекерья. Не айтханды?

Хаджат. Берген ачхаларын ызына къайтарабыз да, ызына алмайдыла-къызын бери-

гиз дейдиле. Қызгъа айтаса да, кыз анга бармайма дейди. Алындырадыла мен жарлыны къартлыгъымда...

Зекерья. Қалынны да къайтарыгъыз, кызны да Асланга беригиз.

Хаджат. Кеси сынамагъан билмейди...
(Зекерьягъа да къарамай кетиб къалады.)

Зекерья (ызындан къараб туруб). Э-э-э, жарлы къатын...

П а у з а.

Бир джанындан Аслан чыгъады.

Аслан. Салам алейкум...

Зекерья. Алейкум салам... не керекди, ашхы улан?...

Аслан. Кюнортагъа чыкъгъанмыдыла ишчилеринг?

Зекерья. Чыкъгъан да этиб, кирген да этгендиле.

Аслан. Аман болду тейри...

Зекерья. Кимни излейсе?.. (Заводдан джашла бла кызла чыгъадыла. Аслан Фаризатны эслб, ызларындан атлай барыб, къычырады.)

Аслан. Фаризат!.. (Фаризат, Асланны кёрюб, тохтайды.)

Зекерья. Ыхы... (Ышарыб бир джанына бурулады.)

Аслан (чабыб барыб Фаризатны кёлун къысыб). Қалай тас болуб кетдинг?

Фаризат. Халкъны кесиме бир тансыкъ этдим.

Аслан. Оллахий этдинг... («Фаризат!» — деген таууш эшитиледи.)

Фаризат. Нёгерлерим сакълаб турадыла... (Бир джанына бурулуб: «Барама!»—деб къычырады.)

Аслан. Къайры ашыгъаса?

Фаризат. Бир ашыгъыш ишибиз барды... Къачан къайтаса ызынга?

Аслан. Санга келе турама, ишим барды.

Фаризат. Былай олтуруб тур, бусагъат къайтайым.

Аслан. Сакълата, сакълата...

Фаризат. Тохта сора... (Арлакъгъа барыб къычырады.) «Сакъламагъыз барыгъыз!» (Къайтады... экиси да олтурадыла.)

Аслан. Сени элтирге келгенме... (Фаризат мыдах къарайды.) Адам да сакълай, иш да сакълай... Сен кетгенли библиотеканы эшиклери ачылмай турадыла... Атанг ананг да разы тюлдюле...

Фаризат. Сеникиле уа не айтадыла?

Аслан. Къайсы бири да къайтырынгы ушатадыла.

Фаризат. Сен а?

Аслан. Менде тюлдю чот... Элди тохтамагъан... «Шахаргъа къачды, кетди... тас болду», — не айтадыла, не сёлешедиле. Тебре! Сенсиз эки атларыкъ тюлме.

Фаризат. Анам бусагъатда келиб кетди. «Сёз тауусханбыз, белги алгъанбыз, къайт юйге», — деб барады... Къалай кёресе?.. Къайтайым, атаны, ананы разы этейим — айтханларына сыйынайым. Алаймыды?..

Аслан. Сен бир къайт!.. Иш кеси кесип танытыр. Зор этерик джокъду. Кетгендиле ол заманла.

Фаризат. Анама айтханымы айтама санга да: элге къайтырыкъ тюлме. Сёз тауусханда да, белги алгъанда да мени разылыгъым болмагъанды. Кимни сёзю бла бола тура эселе да бу ишле, андан сорулсун... Сенде да аланы акъыллары джюрюгени, джети джукълаб акъылымда джокъ эди.

Аслан. Фаризат...

Фаризат (*сёз бермей*). Сен да терслейсе сора мени. Не аллынга къарау этдим мен сени...

Аслан. Бир кетейик мындан!

Фаризат. Кетерик тюлме.

Аслан. Этме быллайла!

Фаризат. Билемисе, къалай игиди мында... Элдеча болмай, мында ишчилени асламысы комсомолчу джаш тёлюдю. Элде китаб бериучю болгъан эсем, комсомол поручение бла мында да береме китабла.

Аслан (*мыдах*). Ёмюрлюкге джараша айлана кёреме сен мында...

Фаризат. Директорну бусагъатда айтханларын эшитсенг, не айтырыкъ эдинг...

Аслан. Эшитдирлигинги эшитдиргенсе...

Фаризат. Талай адам усталыкъларын ёсдюрге Куйбышевге курслагъа барадыла.

Аслан (*сакъ*). Барсынла.

Фаризат. Мени да джибередиле...

Аслан. Алай деген неди?

Фаризат. Амалы болмагъанча барыргъа керекме.

Аслан. Иги сагъыш эт. Сен таулу кызыса!

Фаризат. Ой-ой ой—таулу кызыла... но гъай да, черкес да, абаза да...

Аслан. Кесинге аман этесе.

Фаризат (ахсыныб). Не болса да болсун.

Аслан. Барлыгъынга мен чыртда разы тюлме!

Фаризат. Приказ берилгенди.

Аслан. Барма, заводдан кетеринг тюлмюдю.

Фаризат. Кеталлыкъ тюлме, къалай ангыламайса?

Аслан. Ангыларгъа унамагъан кесингсе! (Ёбгелеген къаннга кириб, кетиб къалады. Фаризат тохтатыргъа да бир тебрейди, дагъыда къояды. Олтурады. Сагъышха киреди. Бусагъатха дери сейирге къараб тургъан Зекерья, къатына келеди.)

Зекерья. Къайтады, къоркъма... (Фаризатны кёзлерине джыламукъ урады.)

Семён къайтады.

Семён. Нек къалыб кетдинг, сакълай турдукъ да кетдик. Ишибизни битдирдик. Тамбла кетебиз. Ма ал направиениengi (Направление къагъытны узатады. Фаризатны мыдахлыгъын эскериб, кёзюне джити къарайды.) Нек джылагъанса? (Фаризат джангырады). Не болгъанды? Хире тиширыудан кё-

рюб болмагъаным джокъду. (*Фаризатны тартыннганын эслеб, Зекерья джаллайды*).

Фаризат. Сюймейди ол мени...

Семён. Ким?!

Фаризат (*джыламукъларын тыялмай*).
Аслан...

Семён. Асланмы эди ол?!

Фаризат. Ол эди...

Семён. Болду энди, джылаб турма быллай бир.

Фаризат. Къалай сакълаб турдум мен аны... Ол келсе, бары орнуна джарашыр, къарт джаш да болумну эскерир деб тургъанлай... (*Къол джаулугъу суу болуб, кёзлерин шарфчыгъыны къыйыры бла сюртгенин эслеб, Семён хурджунундан бюклениб тургъан къол джаулукъчугъун узатады. Фаризат алыб кёзлерин сюртеди.*)

Семён. Не айтды Аслан?

Фаризат. Джукъ да айтмайды... Сёзюмю ангыларгъа да унамайды. Джокъду аны манга суймеклиги...

Семён. Сёзюн ангылаталгъан болмазансы, суйген да этеди, къайтыб да келликди. Аман джаш болуб суймегенсе сен аны. Джюр. (*Фаризат да, Семён да завод таба тебрейдиле, Аслан келеди.*)

Аслан. Фаризат, алай тохта... (*Семён Асланнга сынаб къарайды.*)

Семён. Мен селешейимми?

Фаризат (*огъай дегенча башын кымылдатады. Ышарады*). Энтда бир кёрейим.

Семён. Къатдыр кесинги, хире тиши-

рыудан кёрюб болмагъаным джокъду... (Кетеди. Аслан Фаризатны кзатына келеди.)

Аслан. Ким эди ол?

Фаризат. Мени бла бир бригадада ишлейди...

Аслан. Ишлей эсе барсын да ишлесин, атасыны баш суюгими кзалгъанды мында?

Фаризат. Аллай тенг кызчыгъы барды аны Зина деб, медучилищеде окъуйду, джанынгдан юлюш этерсе... Сюймеклик десенг, аллайгъа айт...

Аслан. Аладан сора кзайдан да барды бир бирин суйген?

Фаризат. Бизде уа? Бармыды бизде суймеклик?

Аслан. Болмаса келиб чакъырыб айлан-ныкъ болур эдим сени!

Фаризат. Чакъырыб дейсе, кзайры чакъыраса?!

Аслан. Кзартлагъа айтханымы этдирал-майма, шахаргъа кетиб айланнганынгы кечалмайдыла. Сен а тураса да, аны юсюне курслагъа кетесе, мен а кзайры кетейим?

Фаризат. Кзалай кзайры кетейим, кзайт юйюнге, элинге.

Аслан. Сенсиз эл манга эл болмазлыгъын кзалай ангыламайса. Кзайтайыкъ бирге.

Фаризат. Кзартла унамай эселе кзайры элтесе?

Аслан. (Ахсыныб). Башым кзалгъанды палахха.

Фаризат. Аны эскере эсенг, чакъырма.

Аслан. Қъайтайыкъ. Бир кесек тѳзерсе. Кеч, эртде этсем да кесим айтханны этерикме.

Фаризат. Огъай, Аслан, курслагъа кетгеним игиди. Элге къайтханым ишни тюрлендирлик тюлдю. Мен да джанма, джашаргъа сюеме.

Аслан. Мени сагъышымы этемисе сен?!

Фаризат. Бир минутну джюрегимден кетмейсе...

Аслан. Фаризат... *(Къучагъын ачыб алга атлайды.)*

Фаризат. Алыннганмы этгенсе, адамла къараб турадыла...

Аслан. Қъарасында... эшитсинле сюймеклигим... *Эки къол аязын аузуна джетдириб, къычырырғъа тебрейди. Фаризат къолундан тартады.)*

Фаризат. Сабий болма...

Аслан. Алай болса да къалай этебиз...

Фаризат. Сагъыш эт, сенсе сагъыш этерик...

Аслан. Къой курсланы... кел былайда ана къарнашым джашайды. Анга барайыкъ. Этсин бизге бир оноу.

Фаризат. Ол да атанг айтханны айтырыкъды. Адетни бузма, элге къайт дерикди. Юйюбюзню къой, сени да сыйсыз этдим дерикди.

Аслан. Айтма алай...

Фаризат. Ол мадар, мадар тюлдю, Аслан. Мен курслагъа барайым. Қъайтырыма

оноу этиб тур. Керти сую эсенг, тюз оноу этерсе...

Зекерья (*кирө келиб*). Сюймекликни юсюнден энтда бир хапар эшитдигиз. Не оноу этер Аслан? Къалай кёлюгюзге келеди?... Фаризат Асланны суюди Аслан да суюди Фаризатны. Алай а ол сюймекликге эски кёз бла къарайды. Игини джурунуду рысхы бла келгенледенди деб, сюймегенлерине къызларын бериб, дуния азаб чекдиргенлени сёзлерине тынгылайды. Таулу къызны курслагъа барыб айланьргъа эркинлиги джокъду, дейди...

Алай болса да Фаризат айтхан тюздю: «Керти сую эсенг, тюз оноу этерсе.»

Къалай кёресиз, не оноу этер Аслан?...

Д ж а б ы у.

БАШЛАРЫ

Джазыу	3
Къалайды мура тынг?	40

Байчорова Зоя Локмановна

ГДЕ ТЫ, ДУША МОЯ?

Одноактные пьесы

на карачаевском языке

Редактор *Н. М. Кагисва.*

Художник *В. И. Бекетов.*

Художественный редактор *Д. Х. Кубанов.*

Технический редактор *З. Т. Агирбова.*

Корректор *А. И. Семенов.*

Сдано в набор 29-VI-1966 г.

Подписано в печать 12-XII-1966 г.

Формат 70×92¹/₃₂. Физ. печ. л. 1,75.

Усл. п. л. 2. Уч.-изд. л. 1,73.

Тираж 200 экз. ВУ 32186. Зак. № 2266.

Цена 8 коп.

Ставропольское книжное издательство, 1967.

Черкесская типография, г. Черкесск,

ул Первомайская, 47.

Лавина В. 1967.

СТАВРОПОЛЬ: КНИЖНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ЧЕРКЕССК, 1967 г.

